

A SZEMÉLYISÉG ERKÖLCSI IRÁNYULTSÁGA ES AZ IRÁNYULTSÁG VIZSGÁLATÁNAK PROBLÉMÁJA

1. A személyiség erkölcsi jellemzői és az irányultság

Az ember erkölcsi jellemzőinek körébe mindenekelőtt magasrendű, etikai-társadalmi magatartási megnyilatkozásainak minőségét, valamint érzelmi-akarati sajátosságait szokás sorolni.

Mivel a nevelés alapvető feladata az, hogy a társadalom tagjait erkölcsi vonatkozásban minél hatékonyabban formálja, így a pedagógia számára központi jelentőségű kérdés az is, hogy a személyiség erkölcsi arculatának minősége, az ember magatartási-érzelmi-akarati megnyilvánulásainak etikai-társadalmi színvonalra milyen módon fejleszthető, befolyásolható.

Ismereteink jelenlegi állása szerint a személyiség erkölcsi arculatának kialakulásában az egyén motivációs szükségletrendszerének van meghatározó szerepe, tehát a magatartási-érzelmi-akarati jellemzők minősége is az ösztönzőrendszer formálásán keresztül, közvetve befolyásolható.

A kérdés ezek után természetesen az, hogy *mit jelent pedagógiai értelemben az ösztönzőrendszer formálása?*

Az ösztönzőrendszer formálása kettős úton zajlik le. Egyrészt magában foglalja ez a folyamat a nevelési követelmények formájában megfogalmazott társadalmi szükségletek-elvárások elfogadtatását, interiorizálását, a személyiség szükségletévé történő átalakítását, másrészt ezeknek a magasrendű erkölcsi-társadalmi szükségleteknek a megerősítését, dominanciájuk biztosítását az ösztönzőrendszerben, vagyis *a személyiség társadalmi-kollektív irányultságának kialakítását.*

Az irányultság alapját tehát olyan szilárd, tartós és domináns szerepű, azaz funkcióképes ösztönzők adják, amelyek éppen domináns szerepük folytán meghatározott orientáltságot, tendenciaszerűséget biztosítanak a személyiség megnyilatkozásainak. Ezt az erkölcsi-társadalmi szempontból jellegzetes orientáltságot nevezzük *irányultságnak*, ami olyan centrális sajátossága a személyiségnek, hogy egész erkölcsi-pszichológiai arculatát meghatározza.¹

Ennek az orientáltságnak, vagyis az irányultságnak a kialakulása mindenekelőtt azzal magyarázható, hogy a domináns ösztönzők a többi motívumot, szükségletet egy hierarchikus rendszerbe szintetizálják, maguk alá rendelik, ami azt jelenti, hogy a többi, másodlagos motívum nem játszik konkurrens szerepet a domináló ösztönzőkkel szemben, hanem átalakulnak az utóbbiak funkcióját

¹L. I. Bozsovics: Vozspitanyie kak celenopravlennoe formirovanyie licnosztyi rebjonka. Voproszű pszichológii, 1974. 1. sz. 33–39.

támogató faktorokká, s ennek következtében ezek az alárendelt ösztönzők a tevékenység folyamatában specifikus szerepükben kisebb mértékben jelentkeznek.²

Ez figyelhető meg például azoknak a gyermekeknek a magatartásában, akiknél megerősödött a lelkiismeretes feladatvégzés szükséglete, de természetesen ösztönzőrendszerükben jelen van mint másodlagos motívum, a játékszükséglet is. A két ösztönző kölcsönviszonya ebben az esetben úgy jelentkezik a magatartásban, hogy az ebbe a típusba sorolható tanulók igyekeznek hibátlanul és minél előbb elvégezni feladatukat, hogy utána játszhassanak.

Tehát ebben az esetben a másodlagos szükséglet energiátöltése mintegy hozzáadódik a domináns szükségletéhez, s így megnöveli annak ösztönzőerejét, s megerősíti a személyiség és magatartás orientáltságát.

Attól függően, hogy ösztönzőrendszerében milyen típusú szükségletek dominálnak, a személyiség alapvetően kétféle etikai-társadalmi irányultságot mutathat: *személyi irányultságot* a személyes szükségletek dominanciája esetén; *kollektív irányultságot* a társadalmi-kollektív szempontból értékes szükségletek dominanciája esetén.

Részletesebben kifejtve a fentieket, *személyi irányultságról* akkor beszélünk, ha a szükségletrendszerben a saját boldogulás szükséglete, a személyes sikerre és önérvényesítésre törekvés az uralkodó, ha az egyén számára fontosabb saját érdekeinek aktuális kielégítése, mint a közösség érdeke; amikor az egyén tevékenysége általában saját érdekeinek szolgálatára irányuló, s ezt értékesebbnek véli, mint a közösségi célokért folytatott tevékenységet.

Ezzel szemben *kollektív jellegű a személyiség irányultsága* akkor, ha cselekvéseit a társadalom, a kollektíva alapvető érdekei és szükségletei határozzák meg, azaz szükségletrendszerében az erkölcsi-társadalmi szempontból értékes szükségletek dominálnak, a közösségi érdekek a személyes érdek elé kerülnek, s a közösség érdekében folytatott tevékenység örömet okoz neki.

A személyi és a kollektív irányultság magatartásbeli jellemzői kísérletileg is kimutathatóak és nagyszámú vizsgálat tanúsága szerint szilárd és jól regisztrálható magatartási tendenciákat eredményeznek, mindenekelőtt az egyénnek a *közösségi feladatokkal, a társakkal, a felnőttekkel és önmagával* kapcsolatos megnyilvánulásaiban, cselekvéseiben, állásfoglalásaiban.³

Eszerint tehát a személyiség irányultságát meghatározó domináló szükségletek kialakulásuk után tartósan és ingadozásmentesen érvényesülnek a magatartásban, s biztosítják annak szilárdságát, észrevehetően tendenciózus jellegét.

Határozottan érvényesül a megerősödött erkölcsi-társadalmi szükségletek magatartásszabályozó funkciója választási, illetve *döntési helyzetekben* is, ahol tehát az egyénnek több, különböző etikai értékű cselekvés között kell választania. A választás, a döntés eredménye is mindenekelőtt a személyiség szükségleteinek erőviszonyaitól, az ebben az erőviszonyban domináns szerepet betöltő, legerősebb, legszilárdabb szükségletektől függ.

A szilárd erkölcsi-társadalmi szükségletek kialakulásának hiányában a magatartás nem bír etikai-társadalmi szempontból értékes, szilárd orientáltsággal. Ehelyett az ingadozás, a vívódások, a következtelenség vagy az erkölcsi-társadalmi közömbösség és passzivitás jellemzi.

² T. E. *Konnyikova*: Roly kollektiva v formirovanyii licnosztyi skolnyika. (Doktori disszertáció 1—3. kötet) Leningrád, 1970. 325.

³ M. Sz. *Nejmark*: K voproszú ob experimentalnom issledovanij napravlennosztyi licnosztyi. Voproszú psichologii, 1963. 1. sz.; V. E. *Csudnovszkij*: Napravlennosztyi licnosztyi i povegyenyie skolnyikov. Szovjetszkaja pedagogika, 1968. 1. sz.

Az irányultság szilárdságát és minőségét tehát mindenekelőtt az erkölcsi-társadalmi szükségletek biztosítják, amelyek a magasrendű elveknek, eszméknek megfelelő tevékenységre való törekvésben nyilvánulnak meg. Lényegében mindaz, amit a személyiség által elfogadott és követett „erkölcsi eszmének, ideálnak” vagy „meggyőződésnek” nevezünk, tulajdonképpen az adott individuum erkölcsi-társadalmi szükségletei, amelyek őt meghatározott irányban való tevékenységre, meghatározott módon való cselekvésre ösztönzik.⁴

Logikusan következik az eddigiekből, hogy ha a szükségletrendszer, vagy ami ezzel azonos, a motivációs bázis határozza meg az irányultságot mint a személyiség centrális sajátosságát, s ezzel együtt az egyén magatartási megnyilvánulásait a különböző élethelyzetekben, ha ettől függ a közömbösség, az aktivitás, a vonzódás valamilyen magatartásforma irányában, akkor a szükségletrendszer minőségétől függ lényegében az is, amit a személyiség érzelmi-akarati sajátosságainak vagy megnyilvánulásainak nevezünk. Tehát ha vizsgálni és minősíteni tudjuk a személyiség szükségletrendszerét, ezzel egyben következtetni tudunk az adott egyén érzelmi és akarati jellemzőire is, mivel az érzelmi-akarati megnyilvánulások lényegében a szükségleti-motivációs rendszer magatartást szabályozó funkciójának kísérőjelenségei. Ez a felfogás jellemzi egyre inkább a magasrendű, erkölcsi-társadalmi magatartás szabályozásmódjára vonatkozó elméleteket, s ennek megfelelően az érzelmi-akarati megnyilvánulásokat mint kísérőjelenségeket a szükségleti-motivációs rendszer, mint alap, minőségétől függő fenoméneknek tekintik, amelyek mint a magatartásszabályozási processzusnak az ösztönzőrendszer sajátosságaitól függő élményi kísérői jelennek meg.

Ilyen alapon, vagyis a szükségletrendszerből kiindulva, természetes magyarázatot kaphat minden érzelmi-akarati jelenség, ugyanis logikus, hogy a személyiség akkor él át negatív érzelmi állapotot, akkor kerül negatív érzelme hatása alá, ha valamilyen szükségletének kielégítése akadályozva van. Ugyanakkor meglevő szükségletek kielégítése mindig kellemes, pozitív érzelmi kísérőjelenségeket indukál.

A szükséglet és akarat kapcsolata pedig olyan módon érvényesül, hogy minél erősebb egy szükséglet vagy motívum, annál nagyobb az ösztönzőereje, annál kitartóbban törekszik az egyén annak kielégítésére, s az eközben felmerülő akadályok legyőzésére, vagyis annál inkább produkálja az „erős akarat” ismérveit.⁵

Hozzátehetjük a fentiekhez azt is, hogyha a személyiség szükségletrendszere erkölcsi-társadalmi értelemben értékes, magasrendű, akkor az egyén nyilvánvalóan ezeknek a meglevő, értékes szükségleteknek, motívumoknak a kielégítésére fog törekedni a különböző típusú élethelyzetekben, tehát „akarati” megnyilvánulásainak iránya is magasrendű, erkölcsileg-társadalmilag értékes lesz.

Mindebből az következik, hogy *mindenekelőtt a magasrendű szükségletek, motívumok elemzése szükséges ahhoz, hogy megítélhessük a személyiség erkölcsi fejlettségét, mivel a szükségleti-motivációs rendszer minősége az, ami meghatározza a magatartáskép erkölcsi-társadalmi színvonalát épp úgy, mint az érzelmi-akarati sajátosságokat.* Ettől a tényezőtől függ ugyanis a személyiség és a magatartás orientáltsága, irányultsága.

⁴ Nравственное воспитание школьников. Red.: I. Sz. Marjenko. Izd-vo „Prosvvescsenyie”, Moszkva, 1969. 27. Obszaja pszichologija. Red.: A. V. Petrovszkij, Izd-vo „Prosvvescsenyie”, Moszkva, 1970. 104.

⁵ J. V. Sarov: Formirovanije duhavih potrebnosztvej podrasztajuscsevo pokolenija. Szovjetszkaja pedagógika, 1966. 12. sz. 91–92.; G. A. Müller, M. Galanter, K. M. Pribram: Planü i sztruktura povegyenija. Izd-vo „Progress”, Moszkva, 1965. 24–25.; Bozsovics i. m.;

2. Az irányultság vizsgálata

Az irányultság vizsgálata lényegében annak megállapítását jelenti, hogy a személyiség ösztönzőrendszerébe milyen mértékben épültek már be a társadalmi-közösségi elvárásoknak megfelelő magasrendű ösztönzők, s ezek milyen mértékben erősödtek meg, mennyire funkcióképesek.

Ebből kiindulva, a személyiség erkölcsi irányultságának minősítésére egy, a 10—14 éves tanulók körében alkalmazható, experimentális jellegű eljárást dolgoztunk és próbáltunk ki.

Ennek az eljárásnak az alapelvei a szocialista pedagógiában és pszichológiában már kialakultak, s lényegét az a felismerés képezi, miszerint az ember tevékenységének különböző paraméterei megváltoznak attól függően, hogy milyen ösztönzők motiválják az adott tevékenységet. Ennek megfelelően a tevékenység jellegzetes mutatóinak, sajátosságainak — pontosság, gyorsaság stb. — változásából következtetni tudunk az adott egyén ösztönzőrendszerében jelenlevő motívumok, szükségletek minőségére és funkcióképességére.

A motívumok vizsgálatában eddig alkalmazott eljárások műszeres segédletre épültek és laboratóriumi körülmények között kerültek alkalmazásra, viszonylag kis elemszámú mintán. Az egyes módszervariációk a tanulói tevékenység olyan paramétereit használták fel az ösztönzőrendszer sajátosságainak feltárására, mint a szemmértékkel történő becslés pontosságának változásai, az időintervallum-becslés pontosságának módosulása és a reakcióidő változása különbözőképpen motivált játékos tevékenység keretében.

A motívumok olyan módon kerültek variálásra, hogy a tanulóknak esetenként saját elsőbbségük, érdekük érvényesítéséért kellett jobb teljesítményre törekedniük, más alkalommal pedig csoportjuk, iskolájuk vagy osztályuk közösségének érdeke volt a tevékenység motívuma. A feladatszférák ezenkívül mindig tartalmaztak olyan konfliktusszituációkat is, amikor a tanulók választásra kényszerültek tekintetben, hogy saját érdeküket vagy a közösség érdekét érvényesítik-e a feladatok végrehajtása során.⁶

Ezek az eljárások laboratóriumi körülmények között alkalmazhatók, kis létszámú gyermekcsoportok körében. Életszerű mutatókkal, természetes körülmények közt tanúsított magatartási sajátosságokkal történő sikeres összevetésükre még nem került sor, s a tömeges alkalmazásra sem.

Jelenleg az egyes módszerek összehasonlító-ellenőrző kipróbálása folyik, s ennek eredményei szerint a különböző eljárásokkal végzett vizsgálatok adatai egybeesnek, kivétel ez alól az időbecslésen alapuló eljárás, amely nem látszik alkalmasnak a domináns motívumok kimutatására.⁷

Az ismertetett kutatómódszertani elvek és tapasztalatok figyelembevételével egy *motívumvariációkkal összekapcsolt erkölcsi feladatsort* szerkesztettünk, arra

⁶ *Nejmark* i. m.; V. E. *Csudnovszij*: Opüt experimentelnovo vüjavlenijja preobladajusših motivov u skolnyikov. Voproszű pszichologii, 1968. 1. sz.; T. E. *Konnyikova*: Formirovanije obsesztvennoj napravlennosztyi licnosztyi kak pedagogicseszkaia problema. V szb. „O nravsztvennom voszpitanijii skolnyika”. Pod red. T. K. *Ahajan*, T. E. *Konnyikovej*, K. D. *Ragyinoj*. „Ucsjonnuje zapiszki LGPI im. A. I. Gercena”, 341. sz. Leningrád, 1968.; B. *Baszarov*: K voproszu experimentalnovo vüjavlenijja preobladajusših motivov ucsassijszja. Voproszű pszichologii, 1974. 3. sz.

⁷ M. Sz. *Nejmark*, V. E. *Csudnovszij*: Szoposztavlenije razlicsnüh experimentalnüh metodik po vüjavlenijju napravlennosztyi licnosztyi. In. Izucsenyie motivacii povegyenijja gyetyej. i. podrovtkov. Pod redakciej L. I. *Bozsovics* i L. V. *Blagonagyjeszinoj*. Izd-vo „Pedagogika”, Moszkva, 1972. 249—259.

törekedve, hogy az természetes körülmények között, tömegmérésekben a pedagógiai kutatómunkában is alkalmazható legyen, s ugyanakkor rendelkezék a laboratóriumi körülmények között biztosítható mérésmetodikai precizitással is. (Ld. I. sz. melléklet.)

A feladatok között motiváció nélküli, egyéni és kollektív motivációjú, valamint motívumütközéses változatok találhatóak.

A vizsgálati situáció hitelét és életszerűségét a bevezető instrukció hivatott megteremteni, amelyben az oktatógépek jövőbeni bevezetésével és az ehhez szükséges előzetes adatgyűjtéssel indokoljuk a feladatok elvégzésének fontosságát.

Az egyes feladatok előtti instrukciók tartalmazzák a különböző motívumokat, amelyek hatását a feladatvégzés tempójának és időtényezőjének alakulásában nyomon követhetjük.

Az A. 1-es és C. 1. feladatok nem kerültek motiválásra. Funkciójuk az, hogy megállapítható legyen a tanuló alapteljesítménye mindkét feladattípusban s ehhez az alapteljesítményhez le lehet mérni a különbözőképpen motivált feladatokban mutatkozó teljesítménymódosulást. Ebből kiindulva a kollektív motivációjú feladatokban mutatkozó teljesítménynövekedést pozitív, az egyéni motivációjú feladatokban mutatkozó teljesítménynövekedést negatív jelentésőnek tartjuk.

A C. 1-es és C. 2-es motívumütközéses feladatok esetében, az itt mutatkozó a motiváció nélküli feladatokhoz viszonyított teljesítménynövekedés pozitív, a teljesítménycsökkenés negatív tendenciaként fogható fel.

Az A. és B. feladatsor azonos motivációjú, de eltérő tevékenységet igénylő feladatokat tartalmaz. A feladatok eltérő jellege a begyakorlás és a fáradás ellensúlyozását és a kapott adatok megbízható ságának fokozását hivatott szolgálni.

Az A. feladatsor a figyelem vizsgálatában B. Bourdon nyomán elterjedt eljárás alapelvét követi, de a megváltozott kutatási célnak megfelelően úgy került átdolgozásra, hogy könnyen értékelhető legyen, s minden részletében azonos teljesítőképességet igényeljen. Ennek megfelelően a feladat minden sorában azonos az áthúzandó betűk mennyisége, de elhelyezkedésük a sorokban a begyakorlás elkerülése érdekében természetesen eltérő. A teljesítmény értékelése a tanuló által áthúzott betűmennyiség alapján történhet.

A B. feladatsor egy, a pályaalakmassági vizsgálatokban használatos eljárás átalakított változatait foglalja magában.⁸

Ebben a feladatsorban a megoldáshoz szükséges idő alakulása szolgál az értékelés alapjául.

3. Az irányultság-vizsgáló eljárás előzetes kipróbálásának tapasztalatai

A feladatsort, a jelenleg folyamatban levő országos reprezentatív mintán történő standardizálás előtt, előzetes vizsgálatokban próbáltuk és formáltuk ki. Az elővizsgálatok két budapesti és egy vidéki iskola 11 felsőtagozatos osztályában kerültek megszervezésre az 1973/74-es tanév II. félévében.⁹

Az elővizsgálatok célja a feladatsor végleges megformálásán túl az volt, hogy adatokat kapjunk az ösztönzőrendszer sajátosságainak a megfigyelhető magatartásjegyekkel kapcsolatos összefüggéseire vonatkozóan is. Ennek érdekében a vizsgálatban részt vett tanulók jellegzetes erkölcsi-társadalmi magatartási tendenciáiról is gyűjtöttünk adatokat. Közelebbről annak megállapítására törekedtünk, hogy a közösségi szempontból értékes, a szocialista erkölcs követelményeinek megfelelő magatartási tendenciák milyen mértékben találhatóak meg az egyes gyermekek magatartásképében, illetve mennyire jellemzi magatartásukat a nevelési-társadalmi elvárásoktól való eltérés.

⁸ Zeitschrift für diagnostische Psychologie und Persönlichkeitsforschung. Hans Huber, Bern, 1958. 2.

⁹ Bp. II., Törökvezs út 67—69. sz. Általános Iskola, Bp. X., Maglódi út 8. sz. Általános Iskola; Abony, Kisegítő Iskola. Igazgatók: *Princz Gizella, Tóth Sándor, Vass Sándor*, A vizsgálatot végző tanárok: *Bálint Margit, Csütöry Ferenc, Duna István, Farkas Béláné, Hantos Vilmos, Kádár Józsefné, Majoros Zsuzsa, Pluzsik Andrásné, Skordai Ferenc, Szabó Endréné*. Szíves közreműködésüket ezúton is megköszönjük.

Az adatgyűjtést a következő főbb magatartási tendenciákra terjesztettük ki:

A) a társadalom és a szűkebb iskolai közösség életével, a közösségi feladatokkal kapcsolatos megnyilvánulások;

B) a társakkal való kapcsolat jellemzői;

C) a felnőttek, a nevelők iránti viszonyulás jellemzői.

Ezeknek a magatartási tendenciáknak a kiemelésénél mindenekelőtt azoknak a kutatásoknak az eredményeit vettük alapul, amelyek feltárták a kollektív és a személyi irányultság főbb magatartásbeli jellemzőit, továbbá támaszkodtunk a szocialista pedagógia által megfogalmazott olyan erkölcsi kritériumokra, amelyek alapján pedagógiai gyakorlatunk a tanulók magatartásának értékelését, minőségét nap mint nap végzi.¹⁰

A magatartási tendenciák meglétének vagy hiányának regisztrálásához az *ankét módszert* vettük igénybe, olyan módon, hogy az osztályfőnököktől kértük az általuk jól ismert tanulók magatartásának jellemzését, kérdőívben megadott szempontok alapján.

A kérdőív lényegében pozitív magatartási tendenciák felsorolását adja, s ezek meglétét vagy hiányát kell a pedagógusoknak eldönteniük minden tanuló esetében külön-külön (ld. II. sz. melléklet).

Ez az eljárás nem zárja ugyan ki a tévedések lehetőségét, de a magatartási sajátosságok vizsgálatára irányuló pedagógiai kutatómunkában napjainkban is széleskörűen alkalmazott módszer, s így a mi esetünkben is várható volt, hogy használható adatokat eredményez a tanulók magatartási tendenciáival kapcsolatban.¹¹

A vizsgálat lezárásaképpen a magatartási adatokat összevetettük az irányultság-vizsgáló eljárás adataival, s a tanulók döntő többségénél szignifikáns korreláció mutatkozott az ösztönzőrendszer erkölcsi-társadalmi minősége és a magatartás jellemző tendenciái között (ld. III. sz. melléklet).

Az elővizsgálat adatai alapján ellenőriztük a feladatsor homogenitását is, vagyis azt, hogy az egyes feladatsorok megoldása azonos jellegű tevékenységet kíván-e a tanulóktól. Ennek eldöntése érdekében korreláció-számítást végeztünk a feladatsor egészében mutatott összteljesítmények adatai, valamint az A., a B. és a C. feladatsorok megoldása során kapott részteljesítmények adatai között. Az eredmény minden esetben pozitív korrelációs koefficiens volt, amely az A. és B. feladatsoroknál elérte a szignifikáns értéket. A C. feladatsorok esetében nem minden osztályunknál kaptunk szignifikáns értéket, mivel ennél a feladatsoroknál több tanuló megértési nehézségekkel küzdött. Ezt a problémát az instrukció változtatásával a jelen tanulmányban ismertetett feladatsornál már megszüntettük.

Mindezt figyelembe véve tehát a feladatsor egésze, az adatok alapján homogénnek tekinthető.

Az eljárás első kipróbálása során nyert adatok igazolni látszanak az irányultság vizsgálatában eddig alkalmazott kutatómódszertani elvek helyességét. Feltehető, hogy az általunk alkalmazott irányultság-vizsgáló feladatsor adatai és a magatartási adatok közti összefüggés az eljárás továbbfejlesztésével szoro-

¹⁰ Nejmark i. m. 1963.; Csudnovszkij i. m. 1968.; Bozsovics i. m. 1974.; Nagy Sándor és Horváth Lajos (szerk.): Nevelélmélet. Bp. 1965.; Ágoston György: Nevelélmélet. Bp. 1970.

¹¹ P. M. Jakobszon: Izucsenyie csuvsztv u gyityej i podrosztkov. Izd-vo APN RSZFSZR, Moszkva, 1961.

sabbá tehető. A jelen tanulmányban közzétett eljárás már egy ilyen továbbfejlesztett változat, amely az első vizsgálat tanulságai alapján alakult ki. A közölt adatokat azonban az eredeti feladatsor alkalmazásával kaptuk.

Az első adatfelvétel után korrigálásra került a jellemzési lap is, mivel úgy tűnt, hogy az eredeti magatartásminősítési szempontok nem minden tekintetben adekvátak az irányultság minősítési szempontjaival.

Természetesen a további alkalmazás nyomán elképzelhetőek újabb korrekciók is, amelyek következtében az ösztönzők és a magatartás minőségére vonatkozó adatok közti korreláció tovább javul. Teljes megfelelésre azonban ebben a vonatkozásban nem számíthatunk, mivel a kollektív-társadalmi irányultság kialakulása előtti átmeneti stádiumok vagy a fejlődési rendellenességek a magatartás és az ösztönzők divergenciájának formájában jelennek meg. Ez történik a konformista esetében, amikor a tanulók egyéni motívumok alapján, saját előnyök biztosítása érdekében külsődelegesen alkalmazkodnak a nevelői-közösségi követelményekhez, s így kifelé jó minőségű magatartásképet produkálnak. Hasonló ehhez a kényszerű alkalmazkodás esete, amikor az erős szociális kontroll kényszerít az elvárásoknak nem megfelelő ösztönzők-szükségletek leleplezésére. Végül pedig a kialakulatlan irányultság nyomán előálló következtelen magatartás lehet a magatartáskép és az ösztönzők minősége közti divergencia forrása. Nem kizárt, hogy ezekben az esetekben a magatartáskép és az ösztönzőrendszer sajátosságai között nem lineáris, hanem ennél bonyolultabb, más jellegű összefüggést kell keresni.¹²

Az eddigi tapasztalatok szerint az ismeretett irányultság-vizsgáló eljárás jól alkalmazható az ösztönzőrendszer nem kielégítő vagy ellentmondásos fejlődésének feltárására, s így alkalmazása megfelelő kiindulópontja lehet az erkölcsi fejlődést befolyásoló tényezők és törvényszerűségek elemzésének.*

MELLÉKLETEK

I. sz. melléklet

Instrukció a vizsgálatvezetőnek az irányultság-vizsgáló eljárás alkalmazásához

Tisztelt Kartárs!

Az alábbiakban megadjuk a mellékelt feladatsor elvégzéséhez szükséges instrukciókat.

A feladatsor A., B., és C., típusú feladatcsoportokra tagolódik. A feladatcsoportok elvégzéséhez Önnek egy másodpercmutatós órára lesz szüksége.

Az A. típusú feladatok esetében az 1. feladat bevezető szövegét olvastassa el a tanulókkal, majd egyszerre kezdjék el a megoldást. 2 perc múlva szintén egyszerre hagyják abba a feladatvégzést. Kérjük, figyelmeztesse a tanulókat, hogy a kért betűk áthúzását ne oszloponként, hanem soronként végezzék.

Az A. típusú feladatcsoport minden feladatánál ez a teendő.

A B. típusú feladatoknál a bevezető szöveg elolvasatása után a tanulók szintén egyszerre kezdik a munkát. Kezds után Ön 5 másodpercenként hangosan bemondja a kezdés óta eltelt időt: pl. 0 perc 5 mp; 0 perc 10 mp. . . 1 perc 5 mp. . . stb.

* A tanulmány az MTA Pedagógiai Kutató Csoport ELTE Pedagógiai Tanszékén működő alcentrumában folyó kutatómunka eredménye.

¹² N. D. *Lezitov*: Gyetszkaja i pedagogicseszkaja pszichologija. Izd-vo „Proszvescsenyie” Moszkva, 1964.; J. B. *Edwards*: Some Studies of the Moral Development of Children. Educational Research, 1965. 3.

Az a tanuló, aki elkészült, beírja az eltelt időt a táblázat végére és megvárja, amíg mindenki elkészül.

Új feladatot a B. csoporton belül csak akkor kezdhet megoldani az osztály, ha az előző feladatot mindenki megoldotta.

A C. csoport 1. feladatát az A. csoporttal megegyezően, 2. feladatát a B. csoporttal megegyezően kell megoldani.

Az irányultság vizsgálatára szolgáló feladatsor

A.

Az országban kutatások folynak a különböző oktatógépek iskolai bevezetésével kapcsolatban. Ehhez tudnunk kell, hogy a gyerekek mennyire tudnak olyan feladatokat elvégezni, amilyenekre majd az oktatógépek kezelésénél is szükség lehet.

A következő feladatok minden gyerektől komolyságot és figyelmet követelnek, de nagyon egyszerűek.

1. Az első feladat gyakorló feladat, ami arra szolgál, hogy minden gyerek megismerje, milyen munkát kell végeznie a továbbiakban.

A teendőd az, hogy vízszintes sorban haladva, mintha olvasnál, húzd át a következő táblázat E és P betűit! Ahol 2 perc múlva tartasz, ott állj meg és húzz egy függőleges vonalat!

A munkát csak a tanári utasításra kezd el, és akkor hagyj abba, amikor tanárod jelzi, hogy a 2 perc letelt.

1.	X	A	K	V	E	H	I	P	L	O	Q	E	E	R	H	M	B	F	O	É	O	O	N	E	Y	
2.	W	C	N	E	D	G	B	M	Z	J	Á	I	É	P	Ü	T	B	L	Ö	P	R	P	E	P	H	
3.	N	Q	D	Y	U	P	H	É	T	E	F	S	Ö	P	Ü	C	X	A	V	E	P	H	I	P	L	
4.	I	Ó	K	N	E	J	G	É	W	P	F	E	S	K	R	J	P	É	E	L	F	N	E	Z	V	
5.	X	Y	E	R	P	J	L	É	P	É	Z	E	R	S	I	K	Á	A	D	Ü	T	N	P	M	E	
6.	L	E	X	I	K	O	A	N	P	É	G	J	T	S	P	N	E	R	F	H	E	P	T	G	A	
7.	U	P	Z	R	O	E	X	S	N	R	P	R	P	S	H	D	E	I	P	K	F	W	S	T	H	
8.	V	V	I	N	Z	B	E	R	S	P	J	N	M	E	I	M	P	L	P	É	M	H	A	S	E	
9.	A	Z	E	R	T	H	I	P	L	O	H	R	E	E	C	J	I	P	Á	A	E	M	A	S	G	
10.	G	H	K	P	L	M	I	P	E	R	J	E	P	E	G	H	K	É	Q	C	Ü	L	Ó	X	I	
11.	B	G	O	L	R	H	U	P	O	É	K	W	O	A	P	Á	Ö	E	E	R	F	G	E	R	K	P
12.	T	V	T	R	K	V	N	X	P	S	N	E	W	I	K	P	I	E	R	F	R	E	Q	E	R	D
13.	E	F	E	D	R	J	L	U	P	O	K	J	R	P	E	J	K	Z	I	É	X	J	T	E	R	F
14.	N	Z	W	T	O	K	Ü	P	É	Ö	K	P	P	E	P	K	Z	X	S	D	N	K	L	E	J	
15.	P	I	C	R	I	G	Y	U	P	I	É	S	E	S	É	P	O	L	I	K	E	R	T	P	L	
16.	A	N	G	A	O	É	P	L	Z	T	H	E	P	I	Z	J	K	É	E	R	S	A	D	L	P	E
17.	C	I	P	O	Z	K	T	E	R	F	J	P	P	L	P	U	I	Z	T	N	M	K	L	R	E	
18.	J	I	P	Á	A	V	N	J	É	H	E	Z	G	P	O	M	E	Z	T	P	S	T	B	P	L	E
19.	B	I	Z	O	L	P	E	S	T	I	K	É	U	P	Z	F	E	D	Z	T	N	B	P	Z	E	P
20.	G	Z	O	P	L	K	É	Z	T	E	I	O	P	L	J	I	J	P	É	L	J	U	P	R	E	P
21.	U	N	E	T	P	I	J	K	P	É	H	T	E	R	D	H	K	P	Z	W	É	K	E	S	B	C
22.	B	H	J	K	O	Ü	O	P	R	T	J	U	Z	E	P	H	E	P	R	E	H	G	W	Q	C	E
23.	M	U	N	F	O	R	D	I	T	E	T	O	P	I	O	M	R	E	S	T	P	J	O	P	D	E
24.	B	Z	H	J	O	É	P	L	P	O	E	R	T	Z	U	M	K	O	É	U	Z	E	É	P	E	E
25.	S	E	R	E	G	P	O	I	U	Z	Z	T	R	E	W	K	O	L	P	É	A	Ü	E	Y	A	L
26.	Z	D	E	T	U	K	I	L	P	É	M	Z	J	T	E	N	P	K	U	Z	E	R	R	P	L	Ü
27.	W	R	T	Z	H	N	I	P	P	I	E	R	Z	T	W	Q	Ö	I	J	E	S	E	I	P	Ü	E
28.	B	J	I	O	P	L	U	P	E	R	R	E	T	P	O	K	E	R	T	Ö	M	J	K	M	É	V
29.	W	I	U	T	R	E	Z	T	E	R	J	P	L	P	É	D	U	J	O	K	C	P	Z	E	V	V

2. Az országos vizsgálat azt is kimutatja, hogy az osztályod milyen ügyes a betűk kikeresésében és áthúzásában. A következő feladat eredményeiből az osztály átlagát fogjuk kiszámítani. Ha jobban igyekszel, az osztályod, sőt az iskolád is jobb helyezést ér el az országos rangsorban. De most az N és I betűket húzd át, előlről kezdve és sorban haladva 2 percig.

Amikor a 2 perc letelt, húzz egy függőleges vonalat az után a betű után, amelyiknél tartasz. A feladatot csak a tanári utasításra kezd el!

1. S A D G R N I K K L N O G I M N N N T O E I L M M W R T Y J
2. B H L E N O U H G M K K Ü Ö J B N K K N N N U H U A I R O K D U G T E N V I K N I N
3. Q I P O I I R E U U K G M N K K I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
4. Ü R T Z U I R J K J I U U K N N N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
5. F R T Z U I R J K J I U U K N N N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
6. R A Q U I R J K J I U U K N N N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
7. H Y D H Z R R F J L L U L N H N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
8. I V W E R F J L L U L N H N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
9. Ü O I U F K O K J M L J K O N N P K H I H O G J J H N I J L L U L N H N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
10. Ö O I K I U Z O K M L N L K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
11. H I U Z I O K M M L J H U O K K N N J J L L U L N H N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
12. J U I Z R É J Á L M É M O L P L M N É M L O H K N O L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
13. Ö O I K I U Z O K M L N L K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
14. H I U Z I O K M M L J H U O K K N N J J L L U L N H N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
15. J U I Z R É J Á L M É M O L P L M N É M L O H K N O L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
16. H I U Z I O K M M L J H U O K K N N J J L L U L N H N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
17. J U I Z R É J Á L M É M O L P L M N É M L O H K N O L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
18. H I U Z I O K M M L J H U O K K N N J J L L U L N H N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
19. J U I Z R É J Á L M É M O L P L M N É M L O H K N O L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
20. H I U Z I O K M M L J H U O K K N N J J L L U L N H N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
21. J U I Z R É J Á L M É M O L P L M N É M L O H K N O L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
22. H I U Z I O K M M L J H U O K K N N J J L L U L N H N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
23. J U I Z R É J Á L M É M O L P L M N É M L O H K N O L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
24. H I U Z I O K M M L J H U O K K N N J J L L U L N H N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
25. J U I Z R É J Á L M É M O L P L M N É M L O H K N O L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
26. H I U Z I O K M M L J H U O K K N N J J L L U L N H N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
27. J U I Z R É J Á L M É M O L P L M N É M L O H K N O L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
28. H I U Z I O K M M L J H U O K K N N J J L L U L N H N K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
29. K L M N I H K N O L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H

3. Most a te ügyességedre vagyunk kíváncsiak. Húzd át az L és U betűket, előről kezdve, 2 percig. Annál jobb egyéni helyezést érsz el az országos rangsorban, minél jobban igyekszel. A feladatot csak a tanári utasításra kezd el!

1. Y S W L B N M L É Á J K U N M N E R L U M É M K V G Z
2. N Z V F D G H U H L O L L J H I K N B L U G F Z Y L J W T R R U M É U K M B J J C G P
3. B Z V F D G H U H L O L L J H I K N B L U G F Z Y L J W T R R U M É U K M B J J C G P
4. F G K H L U O K P M U J É Á G I O R L D L J P I L L T Z O G P U I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
5. J Z K H M T G T Z U L M R I W R E J J I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
6. Z K M T G T Z U L M R I W R E J J I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
7. K M T G T Z U L M R I W R E J J I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
8. G T G T Z U L M R I W R E J J I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
9. V H K L É Á R W L J J I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
10. H M L Á S D F L U Z Z I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
11. A M Á S D F L U Z Z I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
12. H M Á S D F L U Z Z I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
13. Z T U R E W H J J I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
14. Z T U R E W H J J I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
15. I Q U Z E R T R U U I U U L I O R I G I F G I É U Á I P O P O É I Z K D L R O L H G H J
16. H J K L É Á R W L J J I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
17. H J K L É Á R W L J J I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
18. N F T Z R U U A B E N B V O K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
19. G L T U R E W H J J I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
20. L T U R E W H J J I K K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
21. J K L H L O É G Á Z H N B D F L L O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
22. N J K L H L O É G Á Z H N B D F L L O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
23. J K L H L O É G Á Z H N B D F L L O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
24. H G H F G S D A N S M B K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
25. J H G H F G S D A N S M B K K I I H G H L N Ö H H J M N M M U H W A I U L Z K Q N I U N H
26. H J V L C X Y H K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
27. B J V L C X Y H K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
28. É F G H J K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U
29. F G H J K L L U H G L S Z C H Z I M K J J U K J L L Z U É U O U I Z L É L U O U L L O U U L L O U I U O L L O G M K J J U

B.

1. Most az eddigiektől eltérő feladatot kell végezned, de ez sem nehéz. Az első feladat most is gyakorló feladat, ami arra szolgál, hogy minden gyerek megismerje, milyen munkát kell végeznie a továbbiakban.

A következő táblázatban 1-től 49-ig mindegyik számjegy megtalálható, de a számok nincsenek sorba rendezve.

A számjegyeket húzd át, de olyan sorrendben, mintha egyesével számlálnál 1-től 49-ig. A tanárod 5 másodpercenként mondani fogja az eltelt időt. Amikor végeztél, írd a táblázat után az éppen bementett időt! A feladatot csak a tanári utasításra kezd el!

38	48	13	34	46	4	44
41	25	7	49	17	40	22
18	2	43	30	10	14	6
27	9	20	23	45	36	16
21	31	15	26	8	1	33
5	35	47	42	19	39	29
32	11	28	3	37	24	12

idő: perc másodperc

2. Szeretnénk megtudni, hogy az osztályod milyen ügyes a számok kikeresésében. Most is ugyanaz a feladatod, mint az előbb. Ha jobban igyekszel, az osztályod és az iskolád is jobb helyezést ér el az országos rangsorban.

Amikor végeztél, írd a táblázat után az éppen bementett időt! A feladatot csak a tanári utasításra kezd el!

23	45	36	16	27	9	20
26	8	1	33	21	31	15
42	19	39	29	5	35	47
3	37	24	12	32	11	28
34	46	4	44	38	48	13
49	17	40	22	41	25	7
30	10	14	6	18	2	43

idő: perc másodperc

3. Most a te ügyességedre vagyunk kíváncsiak. Annál jobb egyéni helyezést érsz el az országos rangsorban, minél hamarabb végzel. A táblázat után írd be a feladat elvégzésekor bementett időt! A feladatot csak a tanári utasításra kezd el!

46	4	44	38	48	13	34
17	40	22	41	25	7	49
10	14	6	18	2	43	30
45	36	16	27	9	20	23
8	1	33	21	31	15	26
19	39	29	5	35	47	42
37	24	12	32	11	28	3

idő: perc másodperc

C.

1. A betűk kikeresésénél nem jó a túlzott sietség, de a túl lassú munka sem. Most legfontosabb a megbízhatóság, a hibátlan, pontos munka. Ezért el kell találnod a legmegfelelőbb munkatempót.

Tehát ügyelj a munkatempóra! Ha nagyon sietsz, te jársz rosszul, mert pontszámokat vonunk le az eddigi eredményeidből. Ha viszont túl lassú vagy, az osztályod és iskolád jár rosszul, mert az ő eredményeiből vonunk le pontszámokat.

Most húzd át a következő táblázatban sorban haladva az S és R betűket! Jelöld függőleges vonallal, ahol 2 perc múlva tartasz! A feladatot csak a tanári utasításra kezd el!

1. C B H N J F G Z H S R F E R S S N F D S A V M P W S
2. N V I R T J F H J D W R S N R D S R B J J K L M M Y C X R V
3. Ö N I R R J F H J S G Z S N R Z R S G N G J J K L M M S X D S Y
4. A G L H U E V F D S R V F X S S R V N A R J F E V H Z R R W
5. P L Ü M Z R F F G C S B G Z E R R N X Y S A H I S S A G
6. E G Z H D V S F G B T R R R E R V C G S S D X J R T S A
7. Ü J K I R V S F R A C D R R F S C G J M K V S H J M
8. É Á R R U N V A D S S C X B H Z G D F E R R S D R I G A S K
9. Y B H N V D S S F G B R R F M Ü L V S H N R B B G R M K L
10. R E S T I M A R I S N L M Ü L G R B J M S S G B I L
11. E R D Ö S B H N K M I U I N J V G B S C N S S F R S L
12. F V G B S A E R F D V Z J W S R E F F L R X Y S Q H L
13. T U J E R C Y F S D S V H I K O Ü P É L R A R G S A
14. G H B E C A D S X A V G R R R F V J N K M A X S D R
15. W E R S I N I J A R R C H B D S B F D C X S Q Y R D S
16. E S S D I M L K Á L R D S F R B A E Z I B S É N J K É
17. M N K L M D E F S C R F R G C S R S P B M L Ü O É
18. E R F G X S F G B H N Z R K L M É P Ü I X S D S R O
19. R É S K A N J R H N V F C X S A R D D C V L P A R R O É
20. T U J I K D R F G C V A S F D S R V J K O L A E S R É
21. H J N U K R F G C X A R F D S C G B J M W R S F R
22. A S D F R V G B H E É S É S G B K N U I R G H E S S
23. G B V F C S D E R F C F R D X V G S D D Y R G B I S S
24. F I K H J R F G S C B J N M R G V Y A D Q T G R S B
25. S F V G N R F G S C B J N M R G V Y A D Q T G R S B
26. H B J N R F G D S X V F R R F B J N K M S D C S F
27. Ü K M O L R G F S D V X C D S R F G R B N K Z S N
28. G B H Z N R F D E F R F R F V V H B X S Y C V S N
29. S D R F C B H N M R T G V D S Y A Q X C B G J R S

2. A számok kikeresésénél szintén a megbízhatóság a fontos, nem jó a túlzott sietség, de a túl lassú munka sem.

Most is a munkatempóra ügyelj! Ha nagyon sietsz, te jársz rosszul, mert pontszámokat vonunk le az eddigi eredményeidből. Ha viszont túl lassú vagy, az osztályod és iskolád jár rosszul, mert az ő eredményeiből vonunk le pontszámokat.

Az alábbi táblázatban húzd át a számjegyeket olyan sorrendben, mintha 1-től számlálnál 49-ig.

Amikor végeztél, írd a táblázat után az éppen bementett időt! A feladatot csak a tanári utasításra kezd el!

21	31	15	26	8	1	33
5	35	47	42	19	39	29
32	11	28	3	37	24	12
38	48	13	34	46	4	44
41	25	7	49	17	40	22
18	2	43	30	10	14	6
27	9	20	23	45	36	16

idő: perc másodperc

II. sz. melléklet

Instrukció az osztályfőnökek a jellemzési lap kitöltéséhez

Kedves Kartárs!

Az alábbiakban egy-egy tanítványa magatartásának jellemzését kérjük Öntől.

Ennek érdekében egy mondattal egy-egy magatartási tendenciát írunk le.

Kérjük, hogy a megadott válaszlehetőségek közül egynek-egynék az aláhúzásával jelezze, hogy az adott magatartási tendencia mennyiben jellemzi a tanulót.

Kérésünk tehát az, hogy ne egyes, nem ismétlődő megnyilatkozások, hanem a játék, tanulás és munka keretében tendenciaszerűen érvényesülő magatartási sajátosságok alapján szíveskedjék jellemezni a tanulókat.

Abban az esetben, ha valamelyik magatartási sajátosság megléte vagy hiánya teljes biztonsággal nem dönthető el, akkor a két megadott válaszlehetőség közül nem kell aláhúzni egyiket sem.

A magatartás minősítését szolgáló kérdőív

A.

1. Gyakran kezdeményezője a közösség érdekeit szolgáló feladatok elvégzésnek. jellemző — nem jellemző
2. A közösség érdekeit szolgáló feladatok elvégzésére szívesen vállalkozik. jellemző — nem jellemző
3. A rövid- és hosszúlejáratú megbízásokat és önként vállalt közösségi feladatokat lelkiismeretesen teljesíti. jellemző — nem jellemző
4. Szívesen vállalja a kevésbé érdekes, nehéz vagy kellemetlenségekkel járó közösségi feladatokat is. jellemző — nem jellemző
5. Részt vállal az ország javainak gyarapítását szolgáló, gazdasági szempontból értékes anyagok gyűjtésében. jellemző — nem jellemző
6. Részt vesz az iskola és a lakóhely közvetlen környezetének szépítésében, védelmében. jellemző — nem jellemző
7. Részt vesz a haladó mozgalmak vagy természeti katasztrófa sújtotta népek megsegítésére rendezett gyűjtésekben, illetve munkaakciókban. jellemző — nem jellemző
8. Fizikai munka végzésére szívesen vállalkozik. jellemző — nem jellemző
9. Önkiszolgáló tevékenységben — hetesi, ügyeletesi, naposi szolgálatban — szívesen részt vesz. jellemző — nem jellemző
10. Az osztály és iskola anyagi értékeit óvja. jellemző — nem jellemző
11. Tanulmányi munkáját rendszeresen és lelkiismeretesen végzi. jellemző — nem jellemző
12. Törekszik az iskola és osztály házirendjének betartására — fegyelmezett. jellemző — nem jellemző
13. Saját érdekeit a közösség érdekei alá rendeli. jellemző — nem jellemző

- #### II. 1. A feladatokat általában a közösség érdekeinek felismerése alapján, önként vállalja. jellemző — nem jellemző
2. A közös tevékenység élménye, a tevékenykedés öröme készletti munkára. jellemző — nem jellemző
 3. Közös munkában általában jutalom vagy tanári biztatás nélkül is szívesen vesz részt. jellemző — nem jellemző
 4. Tanulmányi munkáját belső késztetés alapján kényszer vagy külső ösztönzés nélkül is lelkiismeretesen végzi. jellemző — nem jellemző
 5. A fegyelmet általában önként, belső késztetés alapján vállalja. jellemző — nem jellemző

B.

1. Társaival kapcsolatban udvarias, figyelmes, bizalomteljes, nem sértegeti őket. jellemző — nem jellemző
2. Tisztelti társai véleményét, jó javaslatokat szívesen átveszi. jellemző — nem jellemző

3. Segítőkéz a munkában, tanulásban, játéokban. jellemző — nem jellemző
4. A hibákat határozottan bírálja. jellemző — nem jellemző
5. Törekszik a negatív kezdeményezések, akciók megelőzésére. jellemző — nem jellemző
6. Személyi tulajdonát, eszközeit szívesen megosztja társaival, vagy kölcsönzi. jellemző — nem jellemző
7. Társaival szemben gyakran támaszt fegyelmi jellegű követelményeket. jellemző — nem jellemző
8. Nem törekszik folyton vezető szerepre. jellemző — nem jellemző
9. Saját teljesítményeit nem értékeli túl. jellemző — nem jellemző
10. Sikertelenség esetén saját hibáját nem hárítja másokra és nem keres objektív okokat. jellemző — nem jellemző

II. 1. A társakkal való jó kapcsolat, a jó hangulatú közösségi légkör kialakítására a közösség érdekeinek felismerése alapján, tudatosan törekszik. jellemző — nem jellemző

2. A jó közösségi légkör, a társakkal kialakult kellemes kapcsolat szubjektív jó érzést, örömet okoz neki. jellemző — nem jellemző

3. Társait nem a vizontszolgálatok reményében segíti. jellemző — nem jellemző

4. A hibákat nem a tanári elismerés reményében bírálja. jellemző — nem jellemző

5. Vezető szerep vállalására főként a közösség érdekeinek szolgálata, segítőkészség vagy úgyszeretet indítja. jellemző — nem jellemző

6. Vezető szerepet nem önmaga előtérbe kerülése érdekében vállal. jellemző — nem jellemző

C.

I. 1. A felnőttekkel, nevelőkkel kapcsolatban udvarias, tisztelettudó magatartást tanúsít. jellemző — nem jellemző

2. Nevelői utasításait, követelményeit végrehajtja, nem tanúsít ellenállást azokkal szemben. jellemző — nem jellemző

3. A nevelők figyelmeztetéseit, negatív értékelését megértéssel fogadja és törekszik a hiba kijavítására. jellemző — nem jellemző

4. Nem akarja folyton saját érdemeire terelni a nevelők figyelmét jellemző — nem jellemző

II. 1. Önállóan, tudatosan törekszik a felnőttek elvárásainak betartására. jellemző — nem jellemző

2. Nemcsak a felnőttek, illetve nevelők jelenlétében törekszik a követelmények betartására. jellemző — nem jellemző

3. A felnőttek elvárásait nem a jutalom, dicséret vagy jó osztályzat reményében teljesíti. jellemző — nem jellemző

4. A tiszteletet kifejező magatartást nem irányításra, hanem önként veszi fel. jellemző — nem jellemző

III. sz. melléklet

Osztályok sorszama	Rang-korrelációs együtthatók	Valószínűség	Az osztálylétszám %-ában
1.	0,5246	0,05	79,16
2.	0,5402	0,05	92,35
3.	0,5330	0,10	77,77
4.	0,4461	0,10	100,00
5.	0,5089	0,10	68,00
6.	0,6366	0,05	67,69
7.	0,5977	0,10	67,70
8.	0,6661	0,01	91,42
9.	0,4883	0,10	69,01
10.	0,5665	0,05	71,25
11.	0,7750	0,01	90,83

Az össz-létszám 82,29%-ában szignifikáns a korrelációs együttható.